

Haasteellinen hallitusohjelma

Ilkka Niiniluoto

Pääministeri Matti Vanhasen toinen hallitus pääsi huhtikuun puolivälissä neuvottelutulokseen hallitusohjelmasta. Asiakirjaan sisältyy runsaasti tutkimusta ja koulutusta koskevia myönteisiä linjauksia, joiden eteenpäin viemisessä tarvitaan hyvää yhteistyötä poliitikkojen, virkamiesten, tiedeyhteisön ja elinkeinoelämän kesken. Toteutuessaan uudistukset tarjoavat yliopistoille merkittäviä haasteita ja mahdollisuuksia.

Sivistys ja osaaminen kuuluvat hallituksen perusrarvoihin. Talouden ja työllisyyden kasvun moottorina pidetään innovaatiokykyä, joka pohjautuu koulutus-, tutkimus- ja teknologia-politiikkaan. Tärkeänä keinona on rakenteellinen kehittäminen, josta hallitusohjelma sisältää odotusten mukaisia mainintoja. Valtion sektoritutkimuksen ohjausjärjestelmä uudistetaan nopealla aikataululla. Yhdessä yrityssektorin kanssa muodostetaan strategisia huippuosaimisen keskittymiä eli ”shokkeja”. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen työnjakoa selkiytetään duaalimallin pohjalta luomalla alueellisesti vahvempia ja vaikuttavampia korkeakoulukokonaisuuksia. Hallitus ilmoittaa myös tukevansa ”kansainväliseen kärkeen tähtäävän huippuyliopiston perustamista”. Tulohausjärjestelmässä painotetaan opetuksen ja tutkimuksen laatua ja vaikuttavuutta. Aikuiskoulutuksen kokonaisuudistus toteutetaan.

Yliopistojen rehtorien neuvoston toivomuslistalla on jo pitkään ollut yliopistojen oikeudellisen aseman uudistaminen. Selvitysmiehet Niilo Jääskinen ja Jorma Rantanen esittivät ratkaisuksi julkisoikeudellisen yhteisön mallia, kun taas Raimo Sailaksen työryhmä ehdotti säätiömuotoa kolmesta korkeakoulusta muodostettavalle innovaatioyliopistolle. Hallitusohjelmassa yliopistojen taloudellista autonomiaa luvataankin lisätä ”mahdollistamalla yliopistoille julkisoikeudellisen oikeushenkilön tai yksityisoikeudellisen säätiön asema”. Samanaikaisesti uudistetaan yli-

opistojen hallintoa ja päätöksentekojärjestelmää. Jatkovalmistelussa koko yliopistolaki joudutaan asettamaan tarkastelun kohteeksi. Selvityksessä on ratkaistava, miten valtion perusrahoitus ja henkilöstön asema järjestetään, kun yliopistot eivät enää ole alistettuja valtion tiliviraston asemaan. On myös pohdittava, mitä rajoja yliopistojen hallintojärjestelmille antaa perustuslain tärkeä säädös, jonka mukaan yliopistoilla on itsehallinto.

Yliopistojen taloudellista liikkumavapautta lisätään hallitusohjelmassa myös sallimalla ulkomaille suuntautuva tilauskoulutus. Edelleen yksittäisille maisteriohjelmille voidaan hakea lupaa kerätä maksua EU/ETA-alueen ulkopuolisilta opiskelijoilta. Yliopistojen haasteena on nyt uusia kansainväliset strategiansa ja niihin liittyvä korkealaatuisen koulutuksen markkinointi.

Vanhasen hallitus asettaa tavoitteeksi tutkimus- ja kehittämistyön rahoituksen kasvun neljään prosenttiin bruttokansantuotteesta, mikä vastaa pääministerin johtaman Tiede- ja teknologianeuvoston viime vuonna esittämää arvovaltaista suositusta. Yliopistojen julkista perusrahoitusta luvataan lisätä ”kauttaaltaan”. Paljon puhuttu verouudistus toteutuu vihdoin, sillä tieteellisen toiminnan tukemiseen suunnatut lahjoitukset tehdään ”laajasti verovähennyskelpoiksi”. Ammattimaista tutkijanuraa kehitetään, ja apurahansaajien sosiaaliturva järjestetään. Opintorahaa korotetaan 15 prosentilla.

Hyvin tärkeä viesti sisältyy hallituksen toteamukseen valtion tuottavuusohjelman tarkistamisesta siten, ”ettei se heikennä yliopistokoulutuksen laatua sekä tieteen ja tutkimuksen vaikuttavuutta”. Näin on mahdollista poistaa ristiriita, joka on vallinnut tutkimus- ja koulutuspanostusten lisäämistavoitteen ja henkilötyövuosien ohjelmallisen leikkaamisen välillä.

Hallitusohjelmassa kuitenkin herättää huolta se, riittääkö lupauksiin ja kehittämishankkeisiin

tarpeeksi julkista ja yksityistä rahoitusta. Sailaksen työryhmä on hakenut yrityksiltä tuntuvaa osuutta uuden "huippuyliopiston" peruspääomaan, mutta muissakin maamme yliopistoissa tehdään elinkeinoelämän ja innovaatiokyvyn kannalta relevanttia tutkimustyötä. Suomessa ja Euroopassa viritetään juuri nyt huippuosaamisen yhteishankkeita, joihin halutaan partnereiksi yrityksiä. Verouudistuksen myötä yrityksiltä toivotaan myös lisää lahjoituksilla perustettavia professuureja.

Tiede- ja teknologianeuvoston suositus t&k-toiminnan neljän prosentin bkt-osuudesta sisältää oletuksen, että julkisen sektorin osuus on tästä rahoituksesta 30%. Tutkimukselle ja yliopistoille esitettävän paketin koko on yhteensä 540 miljoonaa euroa vuoteen 2011 mennessä. Hallitusohjelmaan varatut menot "osaamisen edistämiseen", yliopistoille 80 miljoonaa euroa ja t&k-toimintaan 90 miljoonaa euroa, jäävät kuitenkin vielä selvästi jälkeen tästä suosituksesta.

Tiede- ja teknologianeuvosto esitti yliopistojen perusrahoitukseen vuosittaista 50 miljoonan euron lisäystä neljän vuoden ajan, kun taas hallitusohjelmassa tämä 200 miljoonan euron varaus on supistunut yhteensä 80 miljoonan euroon. Tämä taso vastaa nykyisen kehittämissä 20 miljoonan vuosikorotusta. On luontevaa tulkita hallitusohjelmaa niin, että nämä varat lisä-

tään lyhentämättöminä ja ilman korvamerkintöjä perusrahoitukseen, joka jaetaan kaikkien yliopistojen kesken tavoitteiden, tulosten ja laadun perusteella.

Sailaksen työryhmän hanke herätti hämmennystä jo siinä vaiheessa, kun muodostettavaa "innovaatiyliopistoa" alettiin lennokkaasti kutsua "huippuyliopistoksi" – unohtaen, että maassamme on yksi kansainväliset mitat täyttävä huippuyliopisto Helsingissä. Olisi myös kohtuullista, että yliopistoille mahdollisesti kohdistettavasta julkisesta lisärahoituksesta pääsevät kaikki kilpailemaan laatunsa perusteella. Kun perustettavan säätiön peruspääomaan esitetään valtiolta 500 miljoonan euron osuutta, hankkeen hintalappu on jo tältä osin niin korkea, ettei se alkuunkaan mahdu hallitusohjelmassa varattuun osaamisen kehittämiseen. Nähtäväksi jää, miten ja mistä lisävaroista hallitus realisoi lupaustaan tukea "huippuyliopiston" perustamista.

Alkava hallituskausi tarjoaa opetusministeriölle erinomaisen mahdollisuuden uudistaa Suomen tutkimus- ja koulutusjärjestelmää. Yliopistot ovat tässä prosessissa mielellään mukana omalla asiantuntemuksellaan.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston rehtori ja teoreettisen filosofian professori sekä Tieteellisten seurain valtuuskunnan hallituksen puheenjohtaja.